

**Działania w tworzeniu programu
wychowawczo-profilaktycznego
szkoły na rok 2017/2018
– diagnoza potrzeb
wychowawczych
i profilaktycznych**

Joanna Biczak, Ewa Dziedziela

21 czerwca 2017 r.

Zgodnie z przepisem **art. 26** ustawy *Prawo oświatowe*, nastąpi połączenie **szkolnego programu wychowawczego i programu profilaktyki** w jeden dokument zawierający treści i działania o charakterze wychowawczym i profilaktycznym

Program wychowawczo-profilaktyczny
będzie uwzględniał wnioski
z przeprowadzonej **diagnozy potrzeb**
wychowawczych i środowiskowych danej
społeczności szkolnej.

ROZPORZĄDZENIE MEN z dnia 18 sierpnia 2015 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii

- **§ 1. 1. Szkoły i placówki prowadzą systematyczną działalność profilaktyczną wśród uczniów i wychowanków, ich rodziców lub opiekunów oraz nauczycieli, wychowawców i innych pracowników szkoły i placówki w celu przeciwdziałania narkomanii.**

§ 6. 1. Szkoła i placówka, przy prowadzeniu działalności, o której mowa odpowiednio w § 2–5, współpracuje z jednostkami samorządu terytorialnego, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, podmiotami realizującymi świadczenia zdrowotne z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej, opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień, wojewódzkimi i powiatowymi stacjami sanitarno-epidemiologicznymi, Policją, pracodawcami, a także podmiotami, o których mowa w art. 5 ust. 3 ustawy, oraz podmiotami, o których mowa w art. 2a ustawy o systemie oświaty, **w szczególności przy opracowaniu diagnozy w zakresie występujących w środowisku szkolnym czynników chroniących oraz czynników ryzyka**, o których mowa odpowiednio w ust. 3 i 4, dotyczącej uczniów lub wychowanków, rodziców lub opiekunów, nauczycieli, wychowawców i innych pracowników szkoły lub placówki.

Czynniki chroniące (ROZPORZĄDZENIE MEN

z dnia 18 sierpnia 2015 r.)

- Przez czynniki chroniące należy rozumieć indywidualne cechy i zachowania uczniów, cechy środowiska społecznego i efekty ich wzajemnego oddziaływania, których występowanie wzmacnia ogólny potencjał zdrowotny ucznia i zwiększa jego odporność na działanie czynników ryzyka

Czynniki ryzyka (ROZPORZĄDZENIE MEN z dnia 18 sierpnia 2015 r.)

- Przez czynniki ryzyka należy rozumieć indywidualne cechy i zachowania uczniów, cechy środowiska społecznego i efekty ich wzajemnego oddziaływania, które wiążą się z wysokim prawdopodobieństwem wystąpienia zachowań ryzykownych stanowiących zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, zdrowia, bezpieczeństwa i funkcjonowania społecznego

§ 6. 2. Podstawę do podejmowania
działalności (...) stanowi
opracowywana w każdym roku
szkolnym diagnoza

Diagnoza - metody i techniki badawcze

- Metody ilościowe – badania sondażowe (technika ankiety)
- Metody jakościowe – wywiad, obserwacja, analiza danych zastanych (*desk research*)

Badania sondażowe – ankieta / kwestionariusz

- Kwestionariusze / ankiety są narzędziem zbierania danych poprzez zadawanie ludziom pytań lub przedstawianie im stwierdzeń reprezentujących różne stanowiska wraz z prośbą o określenie, czy się z nimi zgadzają, czy nie. Pytania mogą być otwarte (respondenci sami formułują odpowiedzi) lub zamknięte (wybierają oni odpowiedzi z listy).
- **Zalety:**
 - ✓ kwestionariusz samodzielnie wypełniany przez respondenta: doskonała technika zbierania danych w dużej populacji – pozwalają szybko zgromadzić wiele informacji od dużej grupy osób; niskie koszty; brak wpływu ankietera; większa anonimowość i dyskrecja w celu zachęcenia respondentów do wypowiedzi na kwestie drażliwe;
 - ✓ wywiady kwestionariuszowe: mniejsza liczba niekompletnych kwestionariuszy i mniejsza liczba źle rozumianych pytań; większy odsetek udzielnych odpowiedzi oraz większa elastyczność w kwestiach doboru próby i dodatkowych obserwacji.

Badania sondażowe – ankieta / kwestionariusz

- **Wady:** sztuczność, potencjalna powierzchowność i dość mała elastyczność. Trudno jest stosować sondaże dla zrozumienia pełnego znaczenia procesów społecznych w ich naturalnej oprawie.

Kwestionariusz składa się z trzech części:

- **wstępnej**, spełniającej zadania formalno-ewidencyjne;
- **pytań** skierowanych do respondenta, dotyczących: zagadnień stanowiących zasadniczy przedmiot badań i tzw. społeczno-demograficznych (metryczka);
- **końcowej**.

Badania sondażowe – ankieta / kwestionariusz

Przy układaniu pytań kwestionariusza należy uwzględnić pewne kwestie / najczęstsze błędy w pytaniach kwestionariuszowych:

- **pytania muszą być jasne i precyzyjne:**

np. *Co sądzisz o proponowanym programie profilaktycznym?* , *Badany: „Jakim proponowanym programie profilaktycznym?”*

*„ostatni tydzień” – od niedzieli do soboty, od poniedziałku do piątku
alkopop;*

- pytania powinny dotyczyć tylko jednej sprawy (tzn. należy unikać pytań podwójnych) – **tzw. błąd multiplikacji**

np. *Czy uważa Pan/i wysokość swoich zarobków za słuszną w stosunku do swoich kwalifikacji i wysiłku wkładanego w pracę?;*

- **błędy w językowym zapisie pytań** – np. błędy ortograficzne;
- **respondenci muszą być w stanie udzielić odpowiedzi** – tzw. fałszywe założenie znawstwa;
- **respondenci muszą chcieć udzielić odpowiedzi;**
- **pytania powinny dotyczyć respondentów;**

Badania sondażowe – ankieta / kwestionariusz

Przy układaniu pytań kwestionariusza należy uwzględnić pewne kwestie / najczęstsze błędy w pytaniach kwestionariuszowych:

- **pytania powinny być krótkie;**
- **należy unikać negatywnych określeń** (form przeczących), aby nie sprawiać kłopotu respondentom

np. *Ilu Twoich kolegów nie piło nigdy alkoholu?;*

Stwierdzenie: *Szkoła nie jest całkowicie odpowiedzialna za wychowanie dziecka.*

- sformułowanie pytań powinno być takie, by nie prowadziło do obciążonych odpowiedzi – **sformułowane pytania nie powinny być pytaniami sugerującymi; brak pytań filtrujących**

np. *Jakie niepokojące zdarzenia dostrzegasz w postępowaniu swoich kolegów i koleżanek?* – brak odp. *Nie dostrzegam takich zjawisk.*

Badania sondażowe – ankieta / kwestionariusz

Przy układaniu pytań kwestionariusza należy uwzględnić pewne kwestie / najczęstsze błędy w pytaniach kwestionariuszowych:

- **złe skalowanie**

- ✓ przemieszczenie pozycji skali: np. *Jak często zazwyczaj korzystasz z następujących rozrywek?*

- *nigdy,*
- *kilka razy w roku,*
- *raz na rok,*
- *kilka razy w miesiącu,*
- *tylko w niedzielę lub w dzień wolny,*
- *codziennie w wolnych chwilach.*

- ✓ brak układu odniesienia, kryteriów oceny: np. *Jak oceniasz swoją sytuację w środowisku szkolnym?*

- *Pozytywnie*
- *Negatywnie*
- *Nie mam zdania*

Badania sondażowe – ankieta / kwestionariusz

Przy układaniu pytań kwestionariusza należy uwzględnić pewne kwestie / najczęstsze błędy w pytaniach kwestionariuszowych:

- **złe skalowanie cd.**

- ✓ nierównoważność stron skali: np. *Czy są jakieś cechy lub sposoby zachowania się, których szczególnie u ludzi nie lubisz, które do zrażają?*

najbardziej nielubiane – 1

bardzo lubiane – 2

nielubiane – 3

trochę rażące – 4

- błędy dotyczące pytań zamkniętych z alternatywnymi odpowiedziami:

- ✓ brak odpowiedzi *nie wiem* np. *Czy, Państwa zdaniem, zdarza się, że na terenie szkoły przebywają osoby spoza szkoły? Tak, nie*

- ✓ brak odpowiedzi: *inne, jakie?* np. *Jeśli chcielibyście Państwo skorzystać z usług poradni, to powodem badania dziecka byłaby potrzeba?*

Badania sondażowe – ankieta / kwestionariusz

Przy układaniu pytań kwestionariusza należy uwzględnić pewne kwestie / najczęstsze błędy w pytaniach kwestionariuszowych:

- **zaproponowane w kafeterii odpowiedzi nie odpowiadają treści pytania:**

np. *Czy Twoi koledzy piją alkohol? Tak, nie, jest mi to obojętne*

- **przypisywanie respondentowi postawy przez niego nie prezentowanej:**

np. *Jeśli nie brałeś/aś udziału w żadnym z tych trzech konkursów organizowanych w szkole, to podaj powody, które sprawiają, że rezygnujesz z możliwości udziału w nich?*

Badania sondażowe – ankieta / kwestionariusz

Kolejność pytań w kwestionariuszu – wskazówki ogólne:

- Kwestionariusz nie powinien być długi i nużący. Nie powinno się umieszczać jedno za drugim pytań bardzo trudnych; nie wskazane jest zadawanie najpierw pytań o opinie, a potem o fakty; nie powinno być całych stron pytań ze skalami, pytaniami tabelami, pytaniami historyjkami.
- Kwestionariusz powinien stanowić jedną logiczną, sensowną całość. Zadawane pytania powinny logicznie wynikać jedno z drugiego – nie powinny skakać z tematu na temat w przypadkowej kolejności.
- „Od ogółu do szczegółu” – najpierw powinny być stawiane pytania ogólne, a następnie szczegółowe.
- Kwestionariusz powinien rozpocząć się od jednego, dwóch pytań wstępnych. Kwestie drażliwe – po przygotowaniu respondenta, raczej na końcu kwestionariusza.

Wywiad

- Czy różni się wywiad od rozmowy?

Pozwala poznać opinię, poglądy postawy badanych oraz wyjaśnić ich genezę.

Przeprowadzany jest wg scenariusza.

Treść wywiadu jest nagrywana.

- **Zalety wywiadu:** elastyczność w zadawaniu pytań, kontrola warunków realizacji badania, szczególnie przydatny w sytuacji, gdy potrzebne jest pełne zrozumienie indywidualnych odczuć i doświadczeń osób badanych, a także gdy uzupełnienia wymagają dane zgromadzone w ankiecie.
- **Wady wywiadu:** trudność doboru respondentów, czasochłonność procedury badawczej i analizy, wysokie koszty realizacji, niskie kompetencje osoby prowadzącej wywiad mogą prowokować określone odpowiedzi osoby badanej.

Diagnoza - wywiad

Etapy przygotowania i realizacji wywiadu:

1. Określenie problemu badawczego.
2. Wybór osób do badania. Przygotowanie scenariusza. Zapewnienie sobie wsparcia technicznego (sprawdzenie dyktafonu, przygotowanie zapasowych baterii itp.).
3. Umówienie się na wywiad (bezwzględna anonimowość w raporcie).
4. Realizacja wywiadu.
5. Opracowanie tzw. danych surowych z badania (transkrypcja, spisanie).
6. Analiza danych.

Diagnoza - wywiad

- Scenariusz – zbiór pytań, wg których prowadzony jest wywiad (dyspozycje do wywiadu).
- Przygotowanie scenariusza zaczyna się od stworzenia listy problemów badawczych. Scenariusz nie jest niczym innym jak przełożeniem problemów badawczych na konkretne pytania. Zanim badacz rozpocznie wymyślanie pytań powinien zastanowić się, ile czasu chce poświęcić na dany problem.

Diagnoza - wywiad

Zasady warte zapamiętania przy tworzeniu scenariusza:

- Pytanie powinny być zrozumiałe dla badanego. Unikamy trudnych wyrazów, zdań wielokrotnie złożonych, odwołań do wiedzy, która nie jest powszechna.
- Pytanie powinny być sformułowane w sposób maksymalnie neutralny, to znaczy należy unikać sugerowania odpowiedzi np. *Nie wydaje się Panu, że trener X nie jest zbyt elokwentny? – nie, Jak ocenia Pan trenera X? – tak.*
- Należy pomagać badanemu sformułować odpowiedź- badani nie zawsze pamiętają wszystkie fakty; warto przypomnieć badanemu przebieg i treść wydarzeń w możliwie neutralny sposób np. *Rok temu uczestniczyła Pani w cyklu szkoleń poświęconych nowoczesnym metodom nauczania uczniów klas gimnazjalnych. Cykl składał się z czterech bloków (wymieniani bloki). Na początek chciałabym poznać Pani opinię na temat pierwszego z nich. Proszę powiedzieć, czy przedstawione w trakcie szkolenia metody okazały się skuteczne?*

Diagnoza – zogniskowany wywiad grupowy (fokus)

- Grupa osób (od 6 do 10) rozmawia ze sobą na określone tematy podsuwane im przez prowadzącego, zwanego moderatorem.
- Zalety: szybki i tani w realizacji, pozwala konfrontować opinie, elastyczna formuła umożliwiająca dostosowanie badania do badanych.
- Wady: trudny w realizacji, trudne w interpretacji wyniki.

Diagnoza - obserwacja

- Zalety: przydatna do gromadzenia informacji na temat specyfiki działania jednostki, grupy czy instytucji. Dostarcza wiarygodnych informacji i umożliwia pełną rejestrację pojawiających się zdarzeń i zachowań.
- Wady: obserwowane zachowania mogą być trudne do interpretacji, kategoryzowanie zgromadzonych informacji może okazać się kłopotliwe, zachowania obserwowanych osób ulegać mogą modyfikacjom pod wpływem obserwacji, metoda ta może się również okazać zbyt kosztowna, gdyż wymaga kompetentnych obserwatorów.

Diagnoza – obserwacja

- Obserwacja etnograficzna (uczestnicząca) jest metodą zbierania danych poprzez bezpośredni udział w naturalnym środowisku społecznym.
- Obserwacja ta nazywana jest etnograficzną, ponieważ badacz uczestniczy w codziennych, naturalnych rytuałach społeczności, która wytworzyła własną kulturę. Codziennosc umożliwia mu poznanie kontekstu zdarzeń. Nie ma więc planu zbierania danych, za to bezpośrednio obserwuje dynamikę życia badanej zbiorowosci.
- Obserwacja ukryta – gdy badani nie wiedzą o roli, jaką pełni badacz. Obserwacja jawna – badani wyrażają zgodę na jej prowadzenie.

Diagnoza – obserwacja

Etapy obserwacji:

1. Wybór miejsca obserwacji.
2. Ewentualne uzyskanie zgody na wejście do przyszłego miejsca obserwacji.
3. Badacze pracujący w zespole muszą przeszkolić współpracowników na temat przedmiotu obserwacji oraz samej techniki obserwacji (dziennik obserwacji).
4. Etap orientacji w terenie – badacz poznaje środowisko, zbiera materiały i analizując je, doszukuje się wewnętrznych reguł.
5. Etap zogniskowany – badacz skupia uwagę na określonych zdarzeniach, już teraz wie, gdzie powinien pójść, doszukuje się wskaźników znaczeń, jakie badani nadają rzeczywistości, pogłębia swój wgląd w badane środowisko, aż wypracuje sobie jakiś sposób jego rozumienia.
6. Etap selektywny – badacz poszukuje sytuacji, które pozwolą zweryfikować jego rozumowanie, przygląda im się uważnie, porównuje ze sobą, jeszcze bardziej niż poprzednio zagłębia się w różne aspekty obserwacji, aż nabiera przekonania, że zrozumiał badane ognisko.
7. Analiza skonceptualizowanych danych, odnosząc ją do modeli istniejących w literaturze fachowej.

Diagnoza – obserwacja

Źródła trudności w pracy obserwatora:

- zaangażowanie emocjonalne w życie badanej społeczności,
- bariery komunikacyjne,
- udział w konfliktach,
- możliwość nieświadomego wpływu na zdarzenia,
- brak zaufania do uczestnika jako obserwatora,
- zmienny poziom akceptacji udziału badacza w życiu grupy,
- chęć ukrycia przed badaczem drażliwych kwestii,
- możliwość utrudniania dostępu do informacji,
- możliwość manipulowania badaczem.

Diagnoza – analiza danych zastanych

- We współczesnych wysoko zorganizowanych społeczeństwach niemal wszystkie dziedziny życia publicznego są w jakiś sposób dokumentowane. Istnieją wręcz zawody polegające na produkowaniu i przetwarzaniu informacji. Wszystkie wytwory powstałe w wyniku tych procesów możemy nazwać **danymi zastanymi**, a korzystanie z tych danych stanowi przykład realizacji **badania niereaktywnych**. Badania te można zdefiniować jako metody badania zachowań społecznych niewpływających na te zachowania.
- **Badania niereaktywne najczęściej opierają na analizie danych zastanych.** Dane te to dokumenty, archiwa, sprawozdania, zestawienia, statystyki, materiały demograficzne, dokumentacje techniczne, ewidencje, ankiety personalne znajdujące się różnego rodzaju instytucjach, źródła historyczne (kroniki, spisy ludności, księgi parafialne), literatura przedmiotu odnosząca się do danej problematyki, tzw. dokumenty osobiste (listy, dzienniki, pamiętniki, blogi).

Diagnoza – analiza danych zastanych

- Analiza danych może stanowić punkt wyjścia do dalszych analiz.
- **Zalety:** szybkość; stosunkowo niewielki koszt; łatwa powtarzalność badań i porównań w czasie; wyczerpujący charakter danych; dostępność; możliwość wykorzystywania do celów porównawczych; możliwość uwzględnienia i lepszego zrozumienia kontekstu historycznego; możliwość zastosowania w procesie triangulacji (porównywanie i łączenie wyników uzyskanych za pomocą różnych metod).
- **Wady:** problemy z dotarciem do danych; problemy z decyzją o wyborze odpowiednich danych; niekompletność danych; niereprezentatywność danych; nieznanne okoliczności powstania lub zapisu danych; pewne dokumenty mogą być celowo zafałszowane; dane zastane sprawiają trudności w analizie; dokumenty nie skupiają się na dokładnie na problematyce badań; dane statystyczne występują w formie zagregowanej (są tworzone w innych celach i nie dostarczają odpowiedzi na nasze pytanie); porównywanie zgromadzonych danych zastanych statystycznych jest problematyczne.

Diagnoza – analiza danych zastanych – *desk research*

- Metody wykorzystywane w analizie danych zastanych: *desk research* (badania zza biurka), analiza treści, wtórna analiza statystyczna.
- *Desk research* to badanie polegające na poszukiwaniu danych – jakościowych lub ilościowych, które mogą być przydatne z punktu widzenia poruszanego tematu.

Diagnoza – analiza danych zastanych – *desk research*

Źródła danych do *desk research*:

Źródła wewnętrzne	Źródła zewnętrzne
-Raporty z działania	-Internet
-Wewnętrzna dokumentacja	-Biblioteki
-Raporty z poprzednich działań	-Bazy danych
-Materiały gromadzone przez pracujących specjalistów	-Akty prawne
	-Statystyki publiczne
	-Dane analityków
	-Dane firmowe
	-Prasa

Diagnoza – analiza danych zastanych – *desk research*

- Dostęp do internetu jest podstawą napisania dobrego *desk research*.
- **Zalety:** jest to metoda tania; można szybko przeprowadzić badanie; jest to metoda prosta; gdy coś źle zinterpretujemy możemy wrócić do źródeł i na nowo przeanalizować dane.
- **Wady:** problemy z ustaleniem wiarygodności informacji; trudności z dotarciem do niektórych informacji; gdy danych na jakiś temat jest za wiele, trudnością może być wybór najważniejszych danych do raportu, porządzenie sobie ze sprzecznościami informacyjnymi. Trzeba też zważać na właściwą interpretację znalezionych informacji, ponieważ mylna może prowadzić do niewłaściwych wniosków.

Bibliografia

- Babbie Earl, *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Gruszczyński A. Leszek, *Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi surveyowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2001.
- Konecki Krzysztof, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Makowska Marta (red.), *Analiza danych zastanych. Przewodnik dla studentów*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2013.
- Oppenheim Alan, *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004.
- Rubacha Krzysztof, *Metodologia badań nad edukacją*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.

Dziękujemy za uwagę